

Dejan Valentinčič, Asja Pehar Senekovič, Barbara Zagorc, Kristina Toplak,
Maja Gostič, Marijanca Ajša Vižintin, Marinka Lukšič - Hacin, Mojca Vah Jevšnik

PRIPOROČILA
ukrepov za omilitev posledic bega možganov in
krepitev mehanizma kroženja možganov

Ljubljana, januar 2022

Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje ter Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU sta od 1. 11. 2019 do 31. 10. 2021 izvajala ciljni raziskovalni projekt Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov (št. V5-1928), ki sta ga sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ). Namen projekta je bil raziskati, v kolikšnem obsegu se iz Slovenije izseljujejo visoko kvalificirani kadri, kakšni so razlogi za to, kakšen je njihov odnos do morebitne vrnitve v Slovenijo ter s katerimi ukrepi bi država lahko zajezila izseljevanje ter predvsem spodbudila vračanje visoko kvalificiranega kadra.

Raziskava je bila opravljena s triangulacijo metod: kvantitativno raziskavo (ankete), kvalitativno raziskavo (polstrukturirani intervjuji) in analizo politik (primerjalna analiza, katere ukrepe sprejemajo druge države, da bi spodbudila vračanje visoko kvalificiranih rojakov ter privabljalale tudi druge visokokvalificirane migrante). Priporočila predstavljajo zaključke vseh treh faz raziskave, hkrati pa so dodane ugotovitve in stališča, ki so jih v ciljni raziskovalni projekt vključeni raziskovalci pridobili v okviru drugih predhodnih raziskav ter siceršnjih življenjskih izkušenj.

Nabor predlaganih ukrepov predstavlja širok nabor možnih pristopov. Nemogoče je pristope kvalificirati kot najboljše, najprimernejše, najučinkovitejše ali po drugi strani kot najbolj problematične, najbolj dvomljive itd. Kot to velja za družboslovno znanost, je učinke nemogoče matematično natančno izračunati ter tudi enoznačno opredeliti, kakšen vpliv bi imeli na družbo. Katere ukrepe sprejeti, je stvar odločevalcev, torej nosilcev oblasti, in njihove vizije razvoja družbe.

Ukrepi in usmeritve 1: Skrb za notranje kohezivni “enotni slovenski kulturni prostor”, ki ga sestavljajo Slovenci v Sloveniji, zamejstvu in svetu, tako da se tematika ustrezno vključi v šolske programe, medije ter da se poskrbi za ustrezno informiranje o življenju v vseh treh razsežnostih slovenstva

Cilj in opis: Slovenci živijo v različnih državah, kulturnih in poslovnih okoljih, kar je posledica zgodovinskega premikanja državnih meja (preko katerih so nastale avtohtone slovenske manjšine v sosednjih državah) ter selitev (zaradi katerih Slovenci živijo tudi v zdomstvu in izseljenstvu, torej po svetu), družijo pa jih skupna slovenska identiteta (ki se lahko različno odraža). Medsebojna povezanost globaliziranega slovenstva je lahko priložnost za vse, to pa je mogoče le ob medsebojnem poznavanju. Zato je potrebno povečati zavedanje o tematiki (zgodovinskih in aktualnih selitvenih trendih) v slovenski družbi, tako da se ustrezno vključi v šole in medije.

Ukrepi in usmeritve:

1. Prikaz migracij v okviru šolske snovi kot dejstvo, ki se ves čas dogaja in je integralni del človeške zgodovine, kot možnost ter priložnost za izmenjavo znanja, izkušenj na ekonomskem in znanstvenem področju.
2. Umestitev vsebin o izseljevanju iz slovenskega narodnega prostora v učne načrte in učna gradiva, tako v osnovni kot v srednji šoli in na fakultetah. Pri tem naj ne gre le za posamezno šolsko uro, namenjeno tej tematiki, ampak naj bo tematika integrirana kot del splošne snovi in relevantnega znanja pri različnih predmetih (npr. zgodovina, slovenščina, geografija, državljanska vzgoja, etika).
3. Enako kot velja za zgodovinske selitve, je potrebno v šolski kurikulum vključiti tudi sodobne selitve Slovencev in vpliv, ki ga to ima na družbo. Prikazati priložnost globalnega slovenstva, a hkrati brez idealiziranja posameznikov, ki so se odločili za življenje na tujem.
4. Ustrezna vključitev vsebin o Slovencih izven Slovenije v medije. Pri tem je pomembno, da ne gre zgolj za specializirane oddaje, revije itd., ampak da je to integralna vsebina novic, oddaj, programov. Poročanje o tematiki naj ne bo omejeno le na informativne vsebine, ampak naj vključuje različna področja (zabava, kultura, šport, gospodarstvo, znanost itd.). Pomemben je premik, da se ne poroča le o posameznikih, ampak tudi o slovenskih skupnostih na tujem, kolektivnem dogajanju in različnih vizijah ohranjanja slovenstva in vezi s Slovenijo. Mediji, posebej tisti v državni lasti, naj dopisniško mrežo na tujem prilagajajo tudi temu, kje živijo večje slovenske izseljenske skupnosti. Dopisniki naj imajo obvezo v okviru svojega dela poročati tudi o življenju teh skupnosti ter rojakov.

5. Udejanjanje priporočil iz prejšnje točke lahko država spodbuja z uvajanjem subvencij medijem, ki bi te vsebine vključevali, ali tudi s pogojevanjem izpolnjevanja tega kriterija za prejemanje državnih medijskih podpor.
6. Podpiranje iniciativ za vzpostavljanje Slovenskih hiš v državah ciljnega izseljevanja. Centri bi predstavljali prostor, v katerem bi organizirali kulturne dogodke in hkrati predstavništvo za podjetja, kar bi lahko imenovali gospodarsko-kulturna diplomacija. Predstavljali bi dodatne možnosti povezovanja izseljencev, promocijo Slovenije v državi sprejema/priselitve, seznanjanja obiskovalcev iz domovine o tam živečih rojaki.
7. Podpora iniciativi Dobre prakse zaposlovalcev, ki ga s soizvajalci izvaja Društvo VTIS. V okviru projekta zbirajo dobre prakse zaposlovalcev iz tujine, s katerimi imajo Slovenci izkušnje, pri čemer so se osredotočili predvsem na industrijo, iskanje talentov in zaposlovanje. Projekt predstavlja priložnost za prenašanje uspešnejših poslovnih praks v Slovenijo.
8. Organizacija okroglih miz, nizov pogovorov z vidnimi predstavniki, ki so več let delali ali študirali v tujini in se potem zaposlili v uglednih organizacijah, podjetjih v Sloveniji. Ustrezna promocija in medijska pokritost dogodkov. Dogodki so lahko organizirani tudi v obliki gostujočih srečanj v srednjih šolah in na fakultetah. Namen je realna predstavitev o življenju v tujini, priložnostih in pasteh v globaliziranem svetu, torej ozaveščanje, da Slovenci živijo in delajo tudi na tujem, a brez idealiziranja, z realistično kritično distanco, vključujoč prednosti in slabosti.

Ukrepi in usmeritve 2: Vzpostavitev točke »vse na enem mestu« za nudenje relevantnih informacij interesentom za vrnitev v Republiko Slovenijo ter ažurno spremljanje podatkov o Slovencih na tujem

Cilj in opis: Številne države so se odločile za vzpostavitev enotne točke (poimenovane npr. pisarna dobrodošlice, urad za vračanje, one stop-shop), kjer interesenti pridobijo relevantne informacije o praktičnih zadevah, ki jih morajo urediti, preden se priselijo v državo. V nekaterih primerih so to zgolj informacijske točke, drugje je mogoče tudi opravljati upravne zadeve (npr. na Portugalskem preko 60 storitev na enem mestu). Ponekod gre za virtualne, drugje fizične točke, najpogosteje pa hibridne (npr. v Armeniji imajo uslužbenke, ki v realnem času odgovarjajo na vprašanja, zastavljena po spletnih kanalih). Ponekod so točke centralizirane, drugje pa delujejo na regionalnem nivoju. Hkrati je zelo pomembno ažurno spremljati informacije o rojaki na tujem in vzpostavljati sodobne kanale za njihovo povezovanje z izvorno državo in med seboj.

Ukrepi in usmeritve:

1. Vzpostavitev enotne pisarne/točke/centra, kjer bi usposobljeno osebje nudilo vse relevantne informacije za urejanje administrativnih zadev po vrnitvi.
2. Ukrep iz prejšnje točke naj deluje tudi v obliki spletnega mesta. Na enem mestu naj bodo zbrane vse relevantne informacije, ki so sproti ažurirane. Hkrati uslužbenci odgovarjajo na vprašanja, ki bi jih uporabniki lahko zastavljali, in to preko čim več različnih informacijskih kanalov in socialnih omrežij.
3. Ustanoviti učinkovit servis/agencijo/slужbo, kjer bi bilo na enem mestu možno urejati vse administrativne postopke, ki jih je potrebno urediti pred vrnitvijo. Uvedba svetovalcev in koordinatorjev za ljudi, ki se vračajo. Nudili bi jim osebno asistenco, pomoč pri pridobitvi dokumentov in dovoljenj, iskanju zaposlitve, nastanitvi, urejanju otroških dodatkov, vpisu v šole, prijavljanju finančne pomoči za odprtje podjetja v domovini itd.
4. Dodatno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih na upravnih enotah in ostalih relevantnih uradih ter na diplomatsko-konzularnih predstavništvi, kar bi omogočilo lažje in hitrejše urejanje administrativnih zadev pri vračanju v Slovenijo.
5. Določitev »protokola« oz. jasna in enostavna navodila, kaj vse je potrebno urediti ob vrnitvi, tako da bi jih pristojne institucije enotno izvajale in ne bi prihajalo do razlik med uradi.
6. Ohranitev, popularizacija in redno ažuriranje spletnega mesta, kot je www.slovinci.si, ki vsebuje novice o dogajanju med Slovenci izven Slovenije, hkrati pa naj vsebuje in osvežuje informacije, vezane na povratništvo. Povezave in aktualne novice se hkrati delijo tudi na socialnih omrežjih z istim imenom, kot je spletna stran.
7. Relevantne državne institucije (kot je npr. Finančna uprava, Ministrstvo za notranje zadeve, itd.) naj v razdelkih o urejanju osebnega statusa poleg kategorije »Tujci« uvedejo in redno ažurirajo tudi kategorijo »Slovinci na tujem«. Delno iz simbolnih razlogov, saj so številni Slovenci prizadeti, da se jih uvršča v kategorijo tujcev, delno pa, ker so realnosti pri urejanju statusov nekoliko drugačne.
8. Področje urejanja osebnih podatkov naj se ustrezno uredi, ne strožje, kot to zahtevajo uredbe EU. Vzpostavi naj se sistem, po katerem se bo učinkovito zbiralo podatke o na tujem živečih Slovencih, pripravilo ter redno ažuriralo sezname glede na poklicne kategorije in interese. Pripraviti poslovni imenik Slovencev in ga razdeliti po kategorijah.

9. Vzpostavitev seznamov naslovov in e-naslovov, v katere se sproti vključujejo zainteresirani posamezniki in organizacije, ter na katere se periodično pošilja relevantne novice.
10. Vzpostavitev specifičnega socialnega orodja, na podlagi katerega se lahko povezujejo rojaki s podobnimi interesi, hkrati pa to pomeni povezovalni mehanizem med delodajalci in iskalci zaposlitve ter med državo in njenimi državljani na tujem (npr. Irska je pripravila zbirko vseh irskih računov Twitter na tujem ter kanal povezovanja z njimi; Hrvaška je vzpostavila interni socialni medij soroden Facebooku, kjer se Hrvati po svetu lahko povezujejo glede na kraj bivanja, profesijo in hobije).
11. Napraviti seznam vseh relevantnih profilov na družbenih omrežjih (kot npr. Facebook skupine in strani) o Slovencih v tujih državah in spremljanje objav ter prilagajanje ukrepov glede na izpostavljene vidike.
12. Po zgledu Irske narediti spletno orodje, kamor posameznik vnese svojo izobrazbo in veščine ter kraj prebivanja, nato pa je redno obveščen o vseh novih zanj relevantnih priložnostih, ki se ponudijo.
13. Praktične informacije nuditi tudi za te, ki se nameravajo izseliti – kaj pričakovati, kako urediti osebne zadeve, kje v bližini so slovenska konzularno-diplomatska predstavništva, slovenska društva, neformalno povezane skupine Slovencev itd. Tako bodo ti, ki se nameravajo izseliti, bolj varni, državo bodo na tujem bolje zastopali, hkrati pa bodo državne oblasti vedele zanje, kje so.
14. Vse zgornje točke je potrebno izvajati v tesnem sodelovanju s civilno družbo, npr. z Ameriško-slovensko izobraževalno fundacijo (ASEF) in Društvom v tujini izobraženih Slovencev (VTIS), v sodelovanju z vladnim Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu, da ne bi prihajalo do podvajanja in posledičnega slabšega učinka, ampak bi informacije vzorno krožile.

Ukrepi in usmeritve 3: Odprava birokratskih ovir, ki bi olajšala vračanje

Cilj in opis: Anketiranci in intervjuvanci v okviru CRP-a so pogosto izpostavili, da so številni administrativni postopki v Republiki Sloveniji zapleteni in dolgotrajni, kar jih odvrča od vračanja v Slovenijo. Pri državah, ki so ukrepe vračanja sprejemale pred Slovenijo, opazamo, da je poenostavitev in pospešitev administrativnih postopkov eden ključnih ukrepov. Cilj je postopke spremeniti tako, da bodo za uporabnike (potencialne povratnike) prijazni, razumljivi in hitri.

Ukrepi in usmeritve:

1. Čim večja digitalizacija storitev, da je čim več možno opraviti na daljavo (npr. po zgledu Estonije).
2. Možnost, da se ob načrtovani vrnitvi administrativne zadeve ureja že iz tujine.
3. Ureditev, da si slovenski državljani ob vrnitvi v Slovenijo osebne statuse urejajo ne glede na status njihovega stalnega bivališča.
4. Premislek o moči stalnega bivališča kot ključnega pogoja, na katerem temeljijo nadaljnji stebri življenja (pogoj za urejanje zdravstvenega zavarovanja, pridobitev davčne številke). Status stalnega bivališča ne more oziroma ne bi smel biti močnejši od statusa državljanstva.
5. Možnost odjave obveznega zdravstvenega zavarovanja ob izselitvi in prijave brez ovir ob ponovni priselitvi.
6. Urejanje zdravstvenega zavarovanja, upoštevajoč, da so ureditve v tujini različne, in zavedajoč se, da obvezno zdravstveno zavarovanje, kot je potrebno v Sloveniji, ne obstaja povsod v tujini.
7. Ustanovitev (državne) organizacije / agencije ali pooblastitev že obstoječe civilnodružbene organizacije, ki bi povratnikom olajšala ponovno vključevanje v slovensko družbo. Zaposleni bi poznali zakonodajo in posledično omogočali hitro urejanje dokumentacije (kot npr. na Švedskem organizacija Svenskar i Varlden, <https://www.sviv.se/>). Zaposlenim bi bilo omogočeno stalno financiranje (da ne bi izgubljali časa s prijavi na projekte in z borbo za svoj obstoj), tako da bi se lahko dejansko osredotočili na podporo povratnikom in povratnicam. Informacije na spletu bi bile dostopne (vsaj) v slovenščini in angleščini, znotraj organizacije pa bi bili posamezniki, posameznice specializirani za vračanje različnih poklicev (znanost, podjetništvo itd.).

Ukrepi in usmeritve 4: Sprejetje ustreznih programov in prilagoditev zakonodaje, ki bi interesentom za vrnitev v Slovenijo omogočila dodatne možnosti za nadaljevanje njihove profesionalne kariere ter ureditev življenja v Sloveniji

Cilj in opis: Številne države uvajajo posebne programe ali prilagoditve zakonodaje, ki privabljajo rojake k vrnitvi v domovino. Pogosto se programi fokusirajo na določen profil rojakov na tujem. Cilj je, da bi spodbudili vračanje profilov, ki jih država posebej potrebuje.

Ukrepi in usmeritve:

1. Vzpostavitev javno-zasebnega kapitalskega sklada, ki bi nudil podporo za ustanavljanje podjetij povratnikov ali za privabljanje delovne sile povratnikov v obstoječa podjetja.
2. Brezplačno učenje jezika za družinske člane vračajočih, ki ne govorijo slovensko.
3. Po grškem zgledu vzpostaviti program, s katerim bi spodbudili vračanje visoko izobraženih slovenskih državljanov v domovino, tako da bi določenemu številu (v Grčiji 500 osebam) vrhunsko izobraženih posameznikov, ki bi se vrnil, zagotovili primerljive življenjske pogoje, kot jih imajo v tujini, vključujoč plačo (v Grčiji 3.000 EUR osebne prejemke).
4. Identifikacija in promocija mreže podjetij, ki podpirajo povratništvo.
5. Pomoč pri začasni namestitvi po povratku.
6. Posojilo za ustanavljanje start-up podjetij z visoko dodano vrednostjo po povratku.
7. Ugodnosti za povratnike, ki prevzamejo zapuščeno kmetijo.
8. Vize za investitorje tujce, ki bi v Sloveniji odprli zagonska podjetja.
9. Iskanje potencialnih investorjev med izseljenci za vlaganje v Sloveniji in delo z njimi.
10. Podpora vlagateljem iz diaspore (informiranje, mreženje).

11. Sofinanciranje stroškov poti za obisk države in službeni razgovor za IT-strokovnjake, ki se zanimajo za priselitev (po zgledu Nemčije in Estonije).
12. Sofinanciranje stroškov selitve v domovino, npr. pomoč pri selitvi gospodinjstkih predmetov (po zgledu Portugalske in Španije).
13. Pomoč pri postopku priznavanja v tujini pridobljene izobrazbe. Pospešitev in poenostavitev nostrifikacij.
14. Olajšani dostop do "coworking" prostorov (nižji stroški, možnost medsebojnega učenja).
15. Spremljanje ter, kjer je ustrezno, integriranje v slovenske programe / ukrepe, ki jih izvajajo European Return and Integration Network in »Return Counselling and Reintegration Assistance«.
16. Identifikacija, katere kompetence se bodo najbolj iskale v naslednjih letih v Sloveniji in na katerih področjih bo pomanjkanje kadra. Identificirati, kateri kader imamo v tujini in katere kompetence ima. Pripraviti strategijo in akcijski načrt za privabljanje talentov, katere profile Slovencev v tujini bi v naslednjih letih najbolj strateško privabljali v Slovenijo.
17. Vzpostavitev centrov odličnosti.
18. Ukinitvev ustnih izpitov pri zaposlovanju v javnem sektorju, kjer niso nujno potrebni. To bi omogočilo večjo transparentnost ocenjevanja.
19. Uvedba t. i. 360-stopinjskega pregleda (angl. 360 degree review) s strani delodajalcev, ki se izvede vsake pol leta: predstavlja celostni pregled dela – kako so zaposleni opravljali delovne naloge, s čim so zadovoljni in s čim ne, kako želijo nadaljevati. Povratna informacija je ključna ne le od nadrejenih, ampak tudi od sodelavcev in od podrejenih.
20. Uvedba transparentnosti napredovanja po britanskem zgledu, kjer je področje urejeno z zakonom: vsako privatno podjetje določene velikosti mora vsako leto objaviti število zaposlenih, delež žensk/moških v celoti in delež žensk/moških v vsakem plačnem kvartalu, podatki so tudi javno dostopni.

Ukrepi in usmeritve 5: Finančni ukrepi, ki bi spodbujali interes za vračanje izseljenih

Cilj in opis: Številni anketiranci in intervjuvanci so v CRP-u izpostavili nestimulativno davčno politiko, možnost davčnih in drugih olajšav, ki bi povečali njihov interes za vrnitev. Več držav, ki so ukrepe za vračanje uvajale pred Slovenijo, so takšne olajšave uvedle. Cilj je ustvariti takšno poslovno okolje, ki bi bilo stimulatивно za vračanje visokokvalificiranega kadra, ki prejema najvišje dohodke in opravlja službe, od katerih je ekonomski napredek družbe najbolj odvisen. Primerni stimulansi bi jih spodbudili, da bi središče svoje poslovne dejavnosti in življenja prenesli v Slovenijo ter tako pripomogli z razvoju te države ter davke plačevali Sloveniji namesto drugi državi.

Ukrepi in usmeritve:

1. Spodbujati vlaganje podjetij v raziskave in njihov prenos v prakso, kot je to običaj v razvitih državah (npr. neobdavčitev dobička, ki ga podjetje nameni fundaciji/skladu za financiranje raziskovalnega dela).
2. Uvesti davčne olajšave za kvalificirane državljane, ki so določeno število let živeli na tujem, pod pogojem, da se zavežejo, da bodo določeno število let ostali v državi. To se lahko po portugalskem zgledu uveljavi tudi v obliki asimetrične obdavčitve, ko se stopnja olajšave skozi leta postopoma niža.
3. Po nizozemskem zgledu delodajalca, ki bi zaposlil povratnika, oprostiti plačila davkov in prispevkov v višini določenega odstotka bruto plače, kar se bo nato odrazilo v višji plači na novo zaposlenega.
4. Po zgledu drugih držav mednarodne štipendije (npr. Fullbright, Marie Curie) oprostiti plačila dohodnine.
5. Uvedba davčnih olajšav, ki bi omejila višino prispevkov, ki jih plačujejo kvalificirani kadri z visokimi osebnimi dohodki.
6. Uvedba davčnih olajšav za podjetja, ki bi rada zaposlila slovenske talente iz tujine.
7. Spodbujanje večje odprtosti do inovacij preko davčnih olajšav.
8. Privlačno davčno okolje po zgledu Irske, ki bi mednarodna podjetja privabljal, da registrirajo podružnice v Sloveniji kot sedežu za regionalno poslovanje in bi zaposlovala visoko kvalificirano delovno silo.

Ukrepi in usmeritve 6: Poseben nabor ukrepov za vračanje znanstvenikov oziroma raziskovalcev

Cilj in opis: Potrebe in interesi oseb, ki so zaposlene v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, so nekoliko specifični. Hkrati je to družbena skupina, ki si jo država posebej želi privabljati. Cilj je z ustreznimi ukrepi ponuditi takšne delovne pogoje na slovenskih akademskih institucijah, ki bi v Slovenijo privabile tudi del slovenskih akademikov, ki so se uveljavili v tujini in delujejo na tamkajšnjih institucijah.

Ukrepi in usmeritve:

1. Graditi sistem, v katerem bi se večala trajnost zaposlitve ter stabilno financiranje najboljših strokovnjakov, ob predpostavkah kvalitetnega evalvacijskega sistema znanstvene odličnosti, tudi zunanjega.
2. Konstantno in stabilno (srednjeročno in dolgoročno planirano) vlaganje v nadgradnjo raziskovalne infrastrukture, npr. veliki računalniški serverji, ki so potrebni za obdelavo podatkov. Kreiranje in dostop do takšnih (velikih) baz. Predlagamo uvedbo procesa, v okviru katerega bi bilo potrebno določiti, kdo in kako lahko dostopa do baz.
3. Poenostavi in pospeši naj se nostrifikacija v tujini pridobljene izobrazbe. Hkrati naj se sistem habilitiranja bolj poenoti s primeri dobre prakse v tujini.
4. Razpisi za nova akademska delovna mesta naj bodo razposlani tudi v skupine, mreže in (novovzpostavljene) sezname profesionalcev (iz predhodnih točk predlogov), ki povezujejo slovenske akademike na tujem. Rok za prijavo in za začetek opravljanja dela naj bo dovolj dolg, da bo realen tudi za slovenske raziskovalce in profesorje iz tujine. Hkrati naj se pogoje za zasedbo delovnega mesta in dokazila prilagodi, da jih bo lahko izpolnjeval tudi nekdo, ki je deloval izven slovenskega okolja (pri čemer se ne bi zniževalo kriterijev odličnosti, ampak bi se uvedlo alternativne možnosti dokazovanja kompetenc).
5. Spodbudi naj se prehajanje mladih, ki študirajo v Sloveniji, med različnimi fakultetami in mentorji ter vzpostavlja pogoje, kjer ni zaželeno, da nekdo vse stopnje kariere opravi znotraj istega oddelka in pod istim(i) mentorjem/ji.
6. Spremljanje in vrednotenje znanstvenih rezultatov (SICRIS in ARRS točkovanje) naj se bolj prilagodi, da bo mednarodno primerljivo in bodo

reprezentativni tudi rezultati slovenskih raziskovalcev, ki delujejo v tujini. Sistem točkovanja znanstvenih objav naj postane bolj vzdržen in upošteva tudi delo na aplikativnih projektih, ki so prepoznani kot pomembni za družbo.

7. Vpisovanje znanstvenih objav v sistema COBISS in SICRIS ter njihovo točkovanje naj se omogoči tudi slovenskim znanstvenikom, ki delujejo v tujini.
8. Uvedba sistema »dvojne kariere«, po zgledu drugih držav (npr. Nemčije in Avstrije). To pomeni, da če se želi nekoga zaposliti na akademski instituciji, se poišče službo tudi za njegovega partnerja.
9. Vzpostavitev javno-zasebnega sklada, ki bi financiral aplikativne raziskave in njihov prenos v gospodarstvo.
10. Po nemškem zgledu vzpostaviti »Tenure track sistem« – program za dolgotrajno financiranje mladih znanstvenikov, katerega cilj je vzpostaviti življenjsko dolge profesorske kariere s trajnimi mesti v univerzitetnem prostoru.
11. Po nemškem zgledu naj država financira ustanovitev raziskovalne skupine ali skupine podmladka, ki jo vodi prejemnik, ki se priseli v državo.
12. Omejitev in stroga regulacija možnosti dopolnilne petinske zaposlitve nad polno zaposlitvijo. Če bi to možnost ukinili, bi se v Sloveniji na akademskih institucijah (javni raziskovalni zavodi in univerze) odprlo več sto novih delovnih mest. Izkušnje kažejo na veliko število nad 100 % zaposlenih raziskovalcev (tudi takih, ki v zadnjih letih niso objavili nobenega znanstvenega članka). Dopolnilna zaposlitev in sodelovanje preko avtorskih ter podjemnih pogodb naj bo omejeno le na gostujoče profesorje, ki so zaposleni v praksi ter z dopolnilno zaposlitvijo svoje znanje prenašajo v akademijo, ali na v tujini zaposlene akademike, ki bi dopolnilno predavali še na slovenskih institucijah. Ukine naj se možnost preko 100 % zaposlitve znotraj iste institucije.
13. Prednostno razvijanje in podpiranje zgolj določenih ozkih, nišnih znanstvenih disciplin, pri katerih bi se Slovenija uvrstila v svetovni vrh (po zgledu npr. avstrijske dežele Koroške ali Češke).
14. Povečati nabor financiranja in izvajanja raziskovalnih dejavnosti, ki se še ne podpirajo/izvajajo v Sloveniji (nova področja, mejna področja).
15. Predlagamo izvedbo idej programov Tretje slovenske Univerze, ki so bili razviti in objavljeni že konec 80. in v začetku 90. let 20. stoletja (podroben opis ideje je v zaključnem raziskovalnem poročilu CRP-a).

Ukrepi in usmeritve 7: Ukrepi za privabljanje tujih znanstvenikov in za internacionalizacijo slovenskega visokošolskega prostora

Cilj in opis: V sodobnem globaliziranem svetu znanost ne more biti več omejena le na nacionalne meje. Cilj je, da Slovenija postane privlačna znanstvena destinacija v globalnem vidiku, ne zgolj za akademike iz držav Zahodnega Balkana.

Ukrepi in usmeritve:

1. Zagotovitev konkurenčne plače, delovnih pogojev in fiksnega financiranja za vrhunske strokovnjake, ki želijo delati v Sloveniji.
2. Razpisi za akademske pozicije naj bodo (vsaj v določenih primerih) mednarodni.
3. Profesorji tujci naj imajo po zaposlitvi prvo leto ali dve izjemoma možnost predavati v angleščini ali drugem tujem jeziku. Študentom naj bo v tem prehodnem obdobju zagotovljena možnost poslušanja istih predmetov v slovenščini.
4. Določiti maksimalni delež predmetov, ki se lahko predavajo v angleščini ali drugem tujem jeziku.
5. Določitev minimalne in maksimalne kvote na univerzah, kolikšen delež delovnih mest zaposlenih naj bo fleksibilen in namenjen tujim znanstvenikom.
6. Uvedba t. i. liste primanjkljaja veščin (angl. skills shortage list) po vzoru Nove Zelandije: Ustvariti spletni portal na ravni države prepoznanih potreb po specifičnih profilih (npr. akademiki, inženirji, zdravstveno osebje, parketarji). Cel sistem naj bo postavljen na način, da je prihod zelenih kadrov v Slovenijo relativno enostaven. Strategija naj bo čim bolj jasna in razdelana, postopki različni in prilagojeni glede na področje dela.
7. Na podlagi identificiranih potreb državnega trga dela predlagamo uvedbo službe, ki bo koordinirala proces (angl. one-stop-shop).

8. Privabljanje tujih študentov trenutno poteka predvsem iz držav Zahodnega Balkana, pripraviti bi bilo treba strategijo, s katero bi Slovenija postala širše zanimiva.
9. Razpisovanje zagotovljenih študijskih mest za tuje študente ter razpisovanje štipendij za študij tujih študentov v Sloveniji naj se omeji zgolj na študijske programe, za katere v Sloveniji primanjkuje kadra. Po študiju naj bodo diplomanti obvezani določeno število let delati v Sloveniji v zameno za brezplačen študij in štipendijo (pod pogojem, če jim lahko zagotovimo to delovno mesto).

Ukrepi in usmeritve 8: Ukrepi, ki bi spodbujali sodelovanje Slovenija s Slovenci, ki živijo v tujini in se ne želijo vrniti, a so pripravljeni profesionalno sodelovati s Slovenijo

Cilj in opis: Nerealno je pričakovati, da bi se vrnili vsi, ki so se izselili iz Slovenije. A v sodobnem času izjemne mobilnosti in komunikacijskih možnosti informacijske tehnologije, kraj bivanja ne več nujno pogojuje možnosti profesionalnega sodelovanja. Cilj je z ukrepi spodbujati profesionalno sodelovanje slovenskih strokovnjakov, ki živijo in delujejo v tujini, z inštitucijami v Sloveniji.

Ukrepi in usmeritve:

1. Redno razpisovanje in financiranje shem, ki bi slovenske raziskovalce na tujem vabile, da določen čas (npr. semester ali eno leto) preživijo kot gostujoči profesorji na institucijah v Sloveniji.
2. Redno razpisovanje in financiranje shem, ki bi slovenske znanstvene institucije spodbujale, da angažirajo slovenske profesorje na tujem, da v Sloveniji predavajo določen predmet, lahko tudi na daljavo preko informacijske tehnologije.
3. Spodbujanje vključevanja slovenskih raziskovalcev, ki delujejo na tujem, v programske skupine, raziskovalne projekte in znanstvene objave v obliki dopolnilne zaposlitve, ki bi jo opravljali na daljavo.
4. Podpora že obstoječim organizacijam civilne družbe in njihovim programom, ki mlade Slovence iz sveta privablja v Slovenijo za spoznavanje dežele in kulture (ASEF, VTIS, Svetovni slovenski kongres, Rafaelova družba, Slovenija v svetu, Slovenska izseljenska matica).

5. Posebna podpora študentskemu programu ASEF-a »Obisk Slovenije«, v okviru katerega tuji študenti slovenskih korenin navezujejo tudi profesionalne stike s Slovenijo.
6. Vzpostavitev finančnega mehanizma, ki bi VTIS-u in ASEF-u poleg sofinanciranja programov nudil stabilno sofinanciranje rednega delovanja, predvsem zaposlitev za administrativno izvajanje projektov.
7. Razmislek o vzpostavitvi državnega programa »potovanja za spoznavanje dediščine in korenin«, kot ga poznajo druge države. Integralni del projekta naj bo tudi navezovanje poslovnih stikov.

Ukrepi in usmeritve 9: Ukrepi, s katerimi bi Slovenija postala privlačna destinacija za digitalne nomade, posebej za slovenske ter »hibride«, ki so razpeti med več držav

Cilj in opis: Sodobna informacijska tehnologija številnim posameznikom omogoča, da svoje delo opravljajo na daljavo in si tako lahko prosto izberejo okolje, kjer želijo živeti. Zato države tekmujejo v sprejemanju ukrepov, ki takšne posameznike privabijo, da bi živeli v državi in delali na daljavo. Slovenija ima številne značilnosti glede kvalitete življenja, zaradi katerih bi, ob ustreznem poslovnem okolju, lahko postala zanimiva za digitalne nomade. Ob tem bi veljalo ustrezne ukrepe sprejeti tudi za tiste, ki si želijo biti razpeti med več držav ter konstantno prehajati.

Ukrepi in usmeritve:

1. Prilagoditev zakonodaje tako, da bi slovenski državljani, ki imajo možnost in bi želeli živeti v Sloveniji ter na daljavo delati za delodajalce v tujini, ne imeli težav pri urejanju svojih osebnih statusov (davčno rezidenstvo, vplačevanje v pokojninsko blagajno, pokojninska doba, zdravstveno zavarovanje itd.)
2. Ustrezno prilagoditi zakonodajo (Zakon o tujcih, vprašanje viz in bivalnih dovoljenj) tudi za tuje državljane, ki imajo možnost delati kot digitalni nomadi in so zainteresirani za življenje v Sloveniji.
3. Ustrezno prilagoditi zakonodajo za slovenske državljane, ki bi želeli živeti razpeti med različnimi državami, kot »hibridi« bi ves čas prehajali. Najpogosteje so zaposleni v tujini, a ker imajo možnost delnega dela na daljavo, bi želeli biti

stalno mobilni med državama. Zakonodaja naj uredi njihov davčni status, vprašanje dvojne obdavčitve, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja itd.

4. Vzpostaviti odmevno promocijsko dejavnost, ki bi Slovenijo zaradi njenih danosti v mednarodnem okolju predstavljala kot ugodno destinacijo za digitalne nomade.

Ukrepi in usmeritve 10: Ukrepi za zajezitev izseljevanja iz Slovenije in zadrževanje (kvalificiranega) kadra

Cilj in opis: Četudi posamezniki, ki se po določenem obdobju v tujini vrnejo, lahko domovini prinesejo dragoceno dodatno znanje in izkušnje, je hkrati dejstvo, da se vsi izseljeni nikoli ne vrnejo. Z ukrepi velja omiliti izseljevanje teh, ki svoje kariere lahko nadaljujejo v Sloveniji in za njihov profesionalni razvoj izkušnja v tujini ni potrebna. Ukrepi so lahko pozitivni ali omejevalni, ki izseljevanje otežujejo. Prednost dajemo prvim. Najpomembnejši razlog, ki bi omejil izseljevanje, je seveda primerljiv ekonomski standard, primerljive plače in kvaliteta življenja. Ker to ni dosegljivo na mah, je predlaganih nekaj parcialnih ukrepov, ki bi imeli učinek zadrževanja.

Ukrepi in usmeritve:

1. Ustrezno razpisovanje prostih mest na izobraževalnih programih (poklicnega, srednješolskega in fakultetna izobraževanja), kot jih narekujejo potrebe trga in družbe.
2. Identifikacija, katera znanja in kompetence bodo nujna v prihodnjem desetletju in ustrezna prilagoditev izobraževalnih programov.
3. Okrepljena stanovanjska politika, ki bi blažila in reševala stanovanjski problem prebivalstva, predvsem mladih.
4. Decentralizacija države in dekoncentracija državnih uradov ter intenzivno vlaganje v skladni regionalni razvoj. Tako bo več možnosti za službe izven največjih urbanih središč (še posebej Ljubljane) in bodo mladi lažje reševali stanovanjski problem (namesto najemanja stanovanj v mestih, kjer jih kronično primanjkuje, bodo imeli možnost življenja v kraju, od kjer izvirajo, ali najeti nepremičnino na podeželju, kjer so cenovno bolj dostopne).
5. Ustrezno posodobiti zakonodajo, da bo delo od doma postalo nekaj običajnega, kar bo iz istih razlogov, kot so navedeni v prejšnji točki, pozitivno vplivalo na reševanje stanovanjskega problema.

6. Spodbujanje pogodb za nedoločen čas, ustrezna prilagoditev delovnopravne zakonodaje.
7. Finančna spodbuda podjetjem, ki zaposlujejo mlade, da jim ponudijo priložnost za učenje in delo.
8. Finančna spodbuda podjetjem, ki zaposlujejo starejše, da se lahko učimo od njih in prenašajo znanje, izkušnje na mlade.
9. Upoštevanje izkušenj, ne le formalne izobrazbe, pri zaposlovanju in napredovanju.
10. Uvedba pripravništev takoj po študiju ali tekom podiplomskega študija, ki bi diplomante uvedla v organizacijo in olajšala kasnejšo zaposlitev.
11. Podpore (olajšave ali subvencije) podjetjem, ki za nedoločen čas zaposlijo mlade takoj po koncu šolanja (pogodba za nedoločen čas po preizkusni dobi, takrat se tudi aktivira podpora).
12. Urediti širokopasovni internet povsod v državi, tudi na podeželju.
13. Razmisliti o omejevalnih ukrepih, ki bi mladim po diplomi onemogočalo ali oteževalo izseljevanje (plačilo šolnine za nazaj, vračilo državnih štipendij itd.). Takšne ukrepe poznajo npr. Madžarska in Filipini ter nekatere druge države. Češka je ukrepe uvedla le za diplomante medicine. Ugotovili so, da če jih zadržijo tri leta, si začnejo na Češkem ustvarjati družino in kariero ter se interes za izselitev bistveno zmanjša. Pri tem je potrebno paziti, da so takšni ukrepi normirani v skladu z ustavo (npr. možnost diskriminacije, če bi bili uveljavljeni le za diplomante določenih študijskih smeri) ter kako postaviti merodajne kriterije, katere izjeme so dopustne (npr. nadaljevanje študija v tujini, ki bi bilo koristno tudi za državo ali kjer posameznik pridobi znanja, ki jih v Sloveniji ne more).